

TÁTRAI PATRIK

ETNIKAI RÉTEGZŐDÉSI RENDSZER
SZLOVÁKIÁBAN A 2021-ES NÉPSZÁMLÁLÁS
TÜKRÉBEN

„Csak semmi neheztelés kedveseim. **Megváltozták a viszonyok**, ahogy felénk mondják Nyitrában. **Most a kenyér a fontos**, a szent kenyér, és nekünk az államnál nem könnyű a dolgunk. Mi nem vagyunk **szabadpályán**, mint te, lieber Herr Schwager. **Alkalmazkodnunk kell**, kérnélek szépen. És lehet-e alkalmazkodni másképpen, mint egészen... Nem akarok vagonlakó lenni ötven esztendővel... Tisza Pista hat uns verspielt, ki hitte volna. [...] A demokrácia szép dolog, és **ha egy kicsit tótul kell beszélni hozzá**, hát ezért hebehe nem megyünk a szomszédba. Nem lehet másként odafönn a Nyitra milá Nyitrában... Mann muss gute Miene machen, proszim ponyizsenye. Ők győzték, ahogy nálunk mondják. Új idők, új emberek... Minekünk államiaknak mindig alkalmazkodnunk kellett, kérlek alássan. [...] És mi is történt? Nem nagy dolog. **Azelőtt a konyhán beszéltünk tótul, a hivatalban magyarul. Most fordítva van.** A hivatalban povedálunk szlovákul. Odaha-za pedig magyarul, ennyi az egész, kérem alássan.”¹ [kiemelések tőlem]

A hatalmi viszonyok, aszimmetriák és a társadalmi pozíciók etnikai aspektusainak szoros összefüggését mi sem mutatja be jobban, mint Peéry Rezső kismemesi származású nagybátyjának visszaemlékezése az 1. világháborút követő időszakból, a háromnyelvű (szlovák, magyar, német) Nyitráról. A fenti részlet magában foglalja, hogy milyen sorskérdéseket hozott a felszínre Nyitrán az államhatalom és a többség-kisebbség viszonyok megváltozása. A szöveg számtalan aspektusa érzékelteti, hogy e geopolitikai változás („*megváltozták a viszonyok*”) milyen átalakulásokat indukált az etnikai rétegződési rendszerekben. Ezek egyben kijelölik azokat a vizsgálati pontokat, amelyek alapvető fontosságúak a társadalmi pozíciók vizsgálatakor, mint például a jövedelem („*most a kenyér a fontos*”), a foglalkozási szerkezet és az általa tükrözött függőségi viszonyok („*állam*” vs. „*szabadpálya*”). Emellett megjelenik a hatalmi viszonyokba ágyazottan megváltozó nyelvi/etnikai presztízs- és

1 Peéry Rezső: *Requiem egy ország részért*. Pannónia Könyvkiadó: Pozsony, 1993. 36–37.

hierarchiaviszonyok kérdése („*azelőtt a konyhán beszélünk tótul, a hivatalban magyarul. Most fordítva van*”), amely – talán beleérthetjük ezt is a fenti idézetbe – átalakítja az asszimiláció mintázatait is („*alkalmazkodnunk kell*”).

Az, hogy az etnikai hovatartozás ilyen szinten befolyásolja a társadalmi pozíciókat, lehetőségeket, nem magától értetődő jelenség. A nemzetállamok 19. századi felemelkedése előtt a társadalmak más törésvonalak mentén tagolódtak, melyek közül az etnikai, nyelvi különbségek messze nem játszottak olyan szerepet, mint például a vallás. Ugyanakkor a nemzetállamok felemelkedése, a nacionalizmus ideológiájának gyors terjedése új dimenziókat hozott felszínre a hatalmi egyenlőtlenségekben. Így aztán a 19. századi nemzetállami modernizáció eredményeként a nemzetalkotó (tituláris) etnikai csoport privilegizált helyzetbe került,² ami alapvető hatást gyakorolt az etnikai rétegződési rendszerekre. E néhány évtized alatt, ami a nacionalizmus uralkodó ideológiává válása és Peéry nagybátyjának visszaemlékezése között eltelt, egyértelművé vált mindenki számára, hogy a hatalmi aszimmetriák egyben etnikai egyenlőtlenségeket is jelentenek. Mindennek egyenes következménye, hogy az etnikai hovatartozás deklaratív jellegű megvallása (pl. a népszámlálásokon) nem tét nélküli aktus, az etnikai affiliáció pedig nem csak egy egyszerű statisztikai kategória. Mindennek a kérdésnek – a szimbolikus síkon túl – jelentős társadalmi-gazdasági vonzatai lehetnek (egyéni és csoportszinten egyaránt), így az etnikai hovatartozás egyben kijelölt státussá, hatalmi hierarchiában elfoglalt pozícióvá is válik.³

A hazai szakirodalomban a magyar kisebbségek társadalmi pozícióinak, illetve az etnikai rétegződési rendszereknek a makroszintű vizsgálata számos munkát eredményezett – főként az ezredforduló óta.⁴ A szlovákiai magyarság vonatkozásában elsősorban Gyurgyík Lászlót kell megemlíteni, aki több munkájában is vizsgálja a szlovákiai magyarok társadalmi szerkezetét, pozícióit, valamint ezek változásait – többnyire az 1981–2001 közötti időszakra vonatkozóan.⁵ Megállapítása szerint a szlovákiai magyarság „*torz*” társadalmi-gazdasági

2 Wimmer, Andreas: *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflicts. Shadows of Modernity*. Cambridge University Press: Cambridge, 2002.; Kiss Tamás: Etnikai rétegződési rendszer Erdélyben és Romániában. A magyarok társadalmi pozíciói. *Regio*, 2014. 24 (2). 187–245.

3 Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge University Press: Cambridge, 1996. Ennek legeklektásabb példája az, mikor az egyén nemzetiségét a személyi igazolványában is feltüntetik, ahogyan az például Csehszlovákiában is gyakorlatban volt, ld. Gyönyör József: Államalkotó nemzetiségek. Madách Kiadó: Pozsony, 1989. 70.

4 Ennek részletes áttekintésére a tartalmi korlátok miatt ehelyütt nem vállalkozom; a kérdés részletes áttekintését ld: Borbély Mátyás – Csécsi Dávid – Péti Márton: A Kárpát-medencei külhoni magyarság társadalmi-gazdasági pozícióinak vizsgálatára alkalmas adatkörök összehasonlító elemzése. *Statisztikai Szemle*, 2022. 100 (8). 749–782.

5 Gyurgyík László: A szlovákiai magyarság társadalmi szerkezetének alakulása 1980–2001 között. *Korall*, 2004. (18). 155–176.; Gyurgyík László: *A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalmi szerkezetének változásai az 1990-es években*. Kalligram Kiadó: Pozsony, 2006.; Gyurgyík László: A szlovákiai magyarok társadalmi szerkezetének a 90-es években. *Regio*, 2008. 19 (4). 77–101.

szerkezettel jellemezhető, mivel a magyarság „társadalom- és településszerkezeti, demográfiai jellemzői kedvezőtlenebbek, hátrányosabbak politikai hazájuk népességének szerkezeti mutatóinál”, összefüggésben a hatalmi-politikai viszonyokkal.⁶

Gyurgyík Lászlóval szemben Kiss Tamás nem a – torz vagy nem torz – társadalmi szerkezetet helyezi megközelítésének fókuszába, hanem az etnikai rétegződési rendszereket. Érvelése szerint az etnikai rétegződési rendszer fogalma adekvátábban írja le adott etnikai csoport társadalmi pozícióinak változását, mivel az etnikai csoportokat bizonyos körülmények között hatalmi osztályokként értelmezhetjük, tehát az etnikai csoporttagság akár az erőforrások elosztásában szerepet játszó tulajdonsággá válhat.⁷ Adaptálva e megközelítést, jelen munka sem a kisebbségi magyar társadalmi szerkezetről értekezik, hanem az etnikai törésvonalak mentén strukturálódó társadalmi pozíciókról, azaz az etnikai rétegződési rendszerről.

Gyurgyík László két évtizedes adatokon nyugvó munkái óta nem történt érdemi kísérlet a szlovákiai magyarok társadalmi pozícióinak átfogó bemutatására, értékelésére,⁸ valamint ezen jellemzők hosszabb távú kontextusban való elhelyezésére, legfeljebb csak egyes jellemzők mentén való vizsgálatukra a Kárpát-medencei magyar kisebbségeken belül.⁹ Jelen tanulmány ezt az űrt szeretné lehetőségeihez mérten betölteni: a dolgozat célkitűzése tehát a szlovákiai etnikai rétegződési rendszer vizsgálata – különös tekintettel a magyarok hatalmi aszimmetriával összefüggő társadalmi pozícióinak bemutatására a 2021-es népszámlálás alapján –, valamint a változások vizsgálata az ezredfordulót követően, etnikai metszetben, kvantitatív megközelítésben. A tanulmány fő kérdése, hogyan alakult az elmúlt évtizedekben a hatalmi pozícióban levő nemzetiség és a terület domináns kisebbségének egymáshoz

6 Gyurgyík, 2004. A szlovákiai magyarság, i.m. 155.

7 Kiss Tamás: Támpontok az erdélyi etnikai rétegződési rendszer vizsgálatához. *Pro Minoritate*, 2010. (2). 3–28.; Lenski, Gerhard: *Power and Privilege*. The University of North Carolina Press: Chapel Hill – London, 1966. 496.

8 Ugyanakkor témánk szempontjából is fontos Ravasz Ábel elemzése a magyarok településszerkezetének változásáról, és a fogyás háttérében meghúzódó strukturális okokról (Ravasz Ábel: *Szlovákiai magyarok és a 2011-es népszámlálás: mérleg és elemzés*. Kempelen Intézet – Publicus Slovensko: Komárom, 2012.); továbbá Horbulák Zsolt írásai a magyarlakta térségek fejlettségéről, illetve humán tőkéről (Horbulák Zsolt: Dél-Szlovákia gazdasági és szociális helyzete néhány mutató tükrében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2015. 17 [3]. 43–56.; Horbulák Zsolt: Dél-Szlovákia gazdasági és szociális helyzete néhány mutató tükrében [2. rész]. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2017. 19 [4]. 71–78.).

9 Csata Zsombor – Schwarcz Gyöngyi – Péti Márton – Borbély Mátyás: A Kárpát-medencei magyarok életminőségének összehasonlító elemzése. *Kisebbségi Szemle*, 2021. 6 (2). 59–85.; Gyurgyík László – Horváth István – Kiss Tamás: Demográfiai folyamatok, etnokulturális és társadalmi reprodukció. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században: Tanulmánykötet*. Köztársasági Elnöki Hivatal: Budapest, 2010.; Péti Márton – Csata Zsombor – Schwarcz Gyöngyi – Borbély Mátyás: Hogy élnek a magyarok? A Kárpát-medencei magyarság életminőségének átfogó vizsgálata. *Magyar Tudomány*, 2021. 182 (6). 755–768.; Tátrai Patrik: Az etnikai rétegződési rendszerek átalakulása a Kárpát-medencében 1910 és 2011 között. In: Romsics Ignác (szerk.): *A magyar kisebbségek 100 éve*. Komp-Press: Kolozsvár, 2023. 43–55.

viszonyított társadalmi-gazdasági helyzete, esetenként kitekintve a többi jelentősebb autochton kisebbségre (romák, ruszinok) is.

Módszerek

A vizsgálat szempontjából az első kulcskérdés, hogy melyek azok az indikátorok, téma-területek, amelyek egy egyén társadalmi státuszát, vagy egy csoport társadalmi pozícióját leginkább tükrözik. Gyurgyík László négy fő kategória köré csoportosította a társadalmi pozíciók indikátorait: etnikai, demográfiai, településszerkezeti és társadalomszerkezeti jellemzők.¹⁰ Mivel az utolsó kategóriát tartja a legfontosabbnak, ezért az első hármat egy-egy indikátor segítségével vizsgálja csak (sorrendben: magyarok aránya, átlagéletkor, magyarok urbanizáltsági aránya). Ezzel szemben a társadalomszerkezeti jellemzőket több változón keresztül is nyomon követi (iskolai végzettség, gazdasági aktivitás, foglalkozási csoportok, gazdasági ágazatok, foglalkozási szerkezet). E felosztást adekvátnak gondolom szlovákiai viszonylatban, így apróbb módosításokkal, és némi hangsúlyeltolással hasonló struktúrát tartok célravezetőnek.

A vizsgált indikátorokat tekintve a szakirodalomban a leggyakrabban felbukkanó etnodemográfiai indikátorok a természetes szaporodással és a korszerkezettel összefüggő mutatók (pl. a különböző termékenységi arányszámok, átlagos életkor, öregedési index), a migráció, valamint az asszimiláció és kapcsolódó területei (pl. vegyes házasságok és az etnikai szocializáció). A társadalmi-gazdasági státuszhoz leggyakrabban olyan témaköröket sorolnak, mint az iskolai végzettség, foglalkozási szerkezet és jövedelem, és gyakran ebbe a dimenzióba emelik be az urbanizáció és a településszerkezet kérdéseit.¹¹

Jelen tanulmányban azonban kicsit más struktúrát tartok célravezetőnek. A demográfiai jellemzők egy része, bár hasznos indikátor, nem feltétlenül tükrözi az etnikai rétegződési rendszerek sajátosságait. Erre a legjobb példa talán a termékenység kérdése. Ahogy azt már több szerző is bemutatta, Szlovákiában a szlovákok termékenysége magasabb a magyarokénál, és ez a különbség évtizedes nagyságrendben, a termékenység szintjétől függetlenül fennáll.¹² Ez a jelenség elvileg alátámasztja az indikátor jogosultságát. Azonban ha olyan, általában az etnikai hierarchia alsó felében elhelyezkedő csoportok termékenységére gondolunk, mint a romák Kelet-Közép-Európában,¹³ vagy a különböző muszlim csoportok

10 Gyurgyík, 2004. A szlovákiai magyarság, i.m. 156.

11 Pl. Gyurgyík et al. 2010. Demográfiai folyamatok, i.m.; Gyurgyík, 2004. A szlovákiai magyarság, i.m.

12 Gyurgyík László: *A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai 1989-től 2011-ig*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2014. 24.; Harrach Gábor: A felvidéki magyarság főbb demográfiai jellemzői a 2021-es népszámlálás tükrében. *Kisebbségi Szemle*, 2023. 8 (3). 7–33.

13 Szabó Laura – Spéder Zsolt: A roma népesség termékenységének összehasonlító vizsgálata négy kelet-közép-európai országban. *Demográfia*, 2022. 65 (2–3). 115–152.

a Balkánon és Oroszországban,¹⁴ akkor rögtön látható, hogy a termékenység vagy a természetes szaporodás önmagában még nem sokat mond a társadalmi pozíciókról. Ennél sokkal hatékonyabbak az etnikai reprodukció mutatói, illetve longitudinális megközelítésben pedig adott etnikai csoport népszámlálásokon rögzített száma. Utóbbi ugyanis nem feltétlenül tükrözi az etnikai csoportok demográfiai folyamatait, sokkal inkább a versengő nemzetépítések, nemzetiesítő politikák, illetve a társadalmi kirekesztés vagy befogadás eredményét.

Az etnikai reprodukció kérdése mellett igyekszem részletesen bemutatni a településszerkezeti kérdéseket, valamint a társadalmi-gazdasági státuszhoz kapcsolódó témaköröket.

Bár a fenti témakörökhöz kapcsolódó statisztikai indikátorok esetenként több forrásból is elérhetők, e tanulmányban elsősorban népszámlálási adatokra támaszkodom, hiszen ezek azok az adatforrások, amik teljes lefedettséget biztosítanak, rendszeresek, longitudinális összehasonlításra általában alkalmasak, valamint etnikai bontásban is közölnek különböző szintű adatokat.¹⁵ A jelenlegi helyzetet a 2021-es népszámlálásra támaszkodva ismertetem, esetenként összevetve a 2001-es és 2011-es népszámlálási adatokkal. A népszámlálási etnikai adatokat mindig az ismert nemzetiségű népességhez viszonyítom, kiküszöbölve így azt a problémát, hogy a 2001-es népszámláláshoz képest a 2011-es és a 2021-es népszámlálás szerint – az ismeretlen nemzetiségű személyek magas száma miatt – látványosan csökkent a főbb nemzetiségek (szlovákok, magyarok) népességen belüli aránya. Továbbá az összehasonlíthatóság érdekében a nemzetiségi adatokat használom, a 2021-es népszámlálás esetében – amikor egynél több nemzetiség is megjelölhető volt – pedig kizárólag az első nemzetiséget.

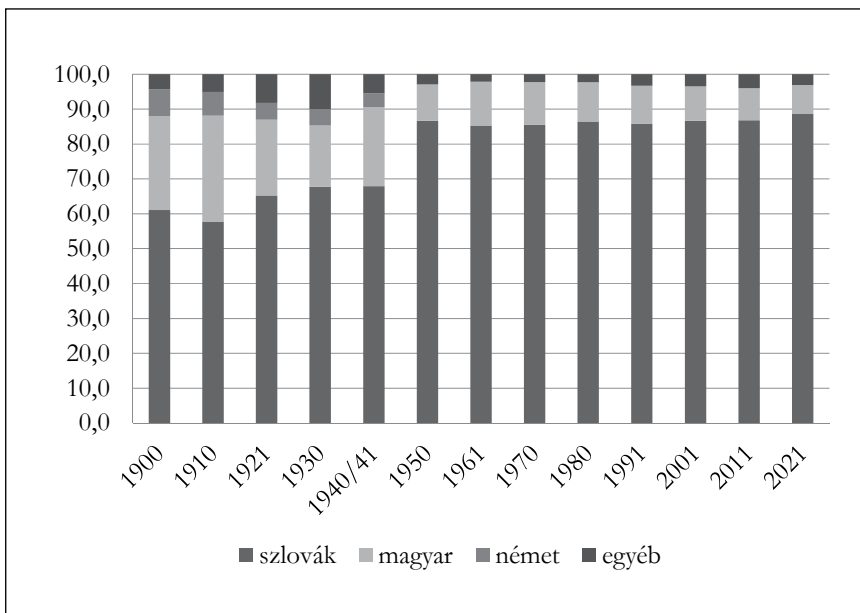
Etnodemográfiai indikátorok

Az etnikai rétegződési rendszerek Kelet-Közép-Európa nemzetállamainak többségében szoros kapcsolatban vannak a demográfiai mutatókkal. A legegyszerűbb indikátor az etnikai csoportok létszáma: a hatalmi pozíciókat jól tükrözi az egyének hivatalos kontextusban (pl. népszámláláson) történő nemzetiségi/anyanyelvi önbevallása, pontosabban az etnikai csoportok létszámának alakulása. A régióban – általánosságban nézve – a tituláris nemzetiség aránya az időben előrehaladva növekszik, azaz a népesség homogenizálódik. Nincs ez másként Szlovákia esetében sem: magyar uralom alatt a magyarok aránya nőtt leginkább, a (cseh)szlovák időszakban pedig a szlovákoké (1. ábra). Ez azonban nem csak a hatalomváltásokhoz vagy a nemzetiesítő politikákhoz köthető népmozgalomra vezethető vissza, mint amilyen migrációs folyamatokat láthattunk a határváltozások nyomán. A magyarok

14 Stonawski, Marcin – Potančoková, Michaela – Skirbekk, Vegard: Fertility Patterns of Native and Migrant Muslims in Europe. *Population, Space and Place*, 2016. (22) 6. 552–567.

15 Borbély et al., 2022. A Kárpát-medencei külhoni magyarság, i.m. 759–760.

esetében például az 1945–48-as jogfosztást követő népszámlálás eredménye, majd az 1961-es népszámlálásban ennek a „korrekciója” világosan mutatja, hogy az önidentifikáció változásai – összefüggésben a hatalmi aszimmetriákkal – jelentősen befolyásolják a népszámlálásokon rögzített etnikai összetételt. Ugyanígy, a kisebb létszámú népcsoportok (pl. németek, ruszinok, ukránok, romák) létszámváltozásain még gyakrabban látható egy olyan ingadozás, ami leginkább az aktuális társadalmi-gazdasági-politikai viszonyokkal van összefüggésben. Erre a legjobb példa, hogy a különböző regiszterek és felmérések¹⁶ szerint dinamikusan gyarapodó cigányság száma és aránya drasztikusan csökkent a 2021-es népszámlálás szerint (106-ról 67 ezer főre), ezzel a cigányság becslült és népszámlálási száma még távolabb került egymástól. Ezzel szemben a mindenkori tituláris nemzet száma népszámlálásról népszámlálásra nagyobb arányban nőtt, mint az ország népességéé (1. táblázat), ami az etnikai aszimmetriákra, és a vele járó asszimilációra hívja fel a figyelmet. Mindezek alapján kijelenthető, hogy a népszámlálás és az etnikai önbevallás Szlovákiában is az aktuális hatalmi-politikai-társadalmi viszonyok függvénye,¹⁷ aminek eredményeként egyes esetekben jelentősen elválnak egymástól a demográfiai és az etnikai folyamatok.

1. ábra: Szlovákia mai területének etnikai összetétele, 1900–2021 (%)
Forrás: magyar, csehszlovák és szlovák népszámlálási adatok

- 16 Mušinka, Alexander – Škobla, Daniel – Hurre, Jakob – Matlovičová, Kvetoslava – Kling, Jaroslav: Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013. UNDP: Bratislava, 2014.
- 17 Kertzer, David – Arel, Dominique: Censuses, identity formation, and the struggle for political power. In: Kertzer, David I. – Arel, Dominique (eds.): *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Cambridge University Press: Cambridge, 2002. 1–42.

Időszak	Szlovák	Magyar	Cseh	Német	Ruszin, ukrán	Cigány
1900–1910	94,6	112,6	..	87,7	110,0	..
1910–1921	112,8	71,8	945,9	71,7	89,4	..
1921–1930	103,8	81,0	150,9	96,5	96,5	..
1930–1940/41	100,3	128,4	2,4	84,7	62,8	..
1940/41–1950	127,5	45,5	1329,4	3,8	77,8	..
1950–1961	98,4	120,7	93,4	99,7	60,6	..
1960–1970	100,2	97,9	95,4	70,0	109,7	..
1970–1980	101,2	92,1	109,7	55,7	84,5	..
1980–1991	99,2	96,1	87,6	175,9	73,6	..
1991–2001	101,0	90,7	83,4	98,7	113,6	117,3
2001–2011	100,2	93,5	72,3	92,1	124,1	124,9
2011–2021	102,1	89,6	92,9	68,8	79,0	61,8

1. táblázat: A főbb etnikumok számának változása (láncindex) az összlakosság változásához viszonyítva, 1900–2021 (az összlakosság számának változása = 100%)
Forrás: magyar, csehszlovák és szlovák népszámlálási adatok

Az etnodemográfiai jellemzők másik jelentős témaköre az *etnikai reprodukció* kérdése. Az egyes etnikai csoportok létszámalakulásánál már említettem, hogy az etnikai és demográfiai folyamatok elválnak egymástól, amit úgy is megfogalmazhatunk, hogy a kisebbségi magyar közösségek vizsgálatánál különbséget kell tennünk a demográfiai és az etnikai reprodukció között.¹⁸ Az etnikai reprodukció kérdéskörénél fontos hangsúlyozni a vegyes párok szerepét, hiszen elsősorban ezek keretében valósul meg az etnikai reprodukció lecsökkenése, döntően a többségi nemzet javára. Ugyanakkor a vegyes házasságok/párkapcsolatok aránya önmagában még nem sokat mond az etnikai reprodukcióról, vagy a hatalmi viszonyokról, inkább csak az érintett etnikumok társadalmi távolságáról, vagy az együttélés minőségéről. Éppen ezért a következőkben azt vizsgáljuk, hogy a vegyes

18 Ebben az esetben a demográfiai reprodukció a magyar anyák által szült összes gyereket, míg az etnikai reprodukció a magyar anyák által szült magyar gyerekeket jelenti. Könnyen belátható, hogy – elsősorban a vegyes házasságokban – nem minden magyar anyának születik magyar gyermeke, így mindenképpen érdemes e két fogalmat elválasztani. Ld. Szilágyi N. Sándor: Az asszimiláció és hatása a népesedési folyamatokra. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. RMDSZ Ügyvezető Elnöksége: Kolozsvár, 2004. 157–234.

családokban születő gyerekek mekkora hányadát sorolják be a szülők magyarnak.¹⁹ Ez kiváló indikátora az egyes etnikai csoportok közötti presztízkülönbségnek és hierarchiaviszonyoknak, tehát alapvető információkat nyerhetünk belőle az etnikai rétegződési rendszerekre vonatkozóan.

A szlovákiai magyarok etnikai reprodukciójának mértékéről egy 2000-es évek eleji felmérésből, valamint a legutóbbi két népszámlálásból tájékozódhatunk. Előbbi forrás szerint a magyarpárú vegyes házasságokból származó személyek 80%-a szlovák, 20%-a magyar nemzetiségűként identifikálta magát.²⁰ A népszámlálások vonatkozó eredményei is megerősítik ezt: 2011-ben a szlovák–magyar vegyes családban (beleértve az élettársi kapcsolatokat is) élő gyerekek 21,5%-át, 2021-ben az ugyanilyen családokban élő 0–14 éves gyerekek 24,4%-át, kortól függetlenül pedig 23,8%-át regisztrálták magyarként.²¹ Még ennél is magasabb értéket kapunk (24,6%), ha az ismeretlen nemzetiségű gyerekekkel nem számolunk. Az összes magyar részvételű vegyes párkapcsolatot tekintve a fenti arányok a magyarok számára enyhén (1–2 százalékponttal) kedvezőbbek,²² azonban még így is jelentősen elmaradnak a kiegyenlített viszonyokat jelentő 50%-tól. Összességében tehát úgy számolhatunk, hogy Szlovákiában a magyar érintettségű vegyes családokban élő gyerekek negyede lesz magyar nemzetiségűként regisztrálva.

Látható, hogy a vonatkozó értékek – az adatforrások és -közzététel módszertani különbségei ellenére is – meglehetősen stabilak, 20 éves időtávlaton belül is 20–25% között alakulnak, enyhén növekvő tendenciával, ami figyelemre méltó. Ugyanakkor a fentiekhez fontos hozzátenni, hogy bár a magyar etnikai reprodukció főként a vegyes párkapcsolatokban csökken le, de a homogén párkapcsolatokban sem teljes: 2021-ben az utóbbiakban élő gyerekek 4%-a nem magyar nemzetiséget vallott első helyen. Ezt valamelyest ellensúlyozzák a magyar részvétel nélküli párkapcsolatban élő magyar nemzetiségű gyerekek.

A 2011-es népszámlálás mikrodadataiból ismeretes, hogy a vegyes párkapcsolatokban vebgemenő etnikai szocializáció jelentős egyenlőtlenségeket mutat olyan dimenziók mentén, mint tömb–szórvány, a település etnikai összetétele, a magyar társ neme, településméret

19 Ezt Szilágyi az intergenerációs asszimiláció indexeként értelmezi. Ld. Szilágyi, 2004. Az asszimiláció és hatása, i.m.

20 Gyurgyík, 2006. A szlovákiai magyarság, i.m.

21 Šprocha, Branislav: A családszerkezet etnikai sajátosságai és az exogám házasságok mintázatai Szlovákiában. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (3). 37–81.; Ivančíková, Ludmila – Podmanická, Zuzana (szerk.): *Štatistika v súvislostiach. Rodinné správanie populácie Slovenska*. Štatistický úrad Slovenskej republiky: Bratislava, 2023.; Nagy Roland: Így öröklődik a magyarság. *ujso.com*, 2023. november 16. Letöltése helye: <https://ujso.com>; letöltés ideje: 2023. 12. 01.

22 A publikált adatok nem elég részletesek ahhoz, hogy pontos értékeket lehessen megadni. 2011-ben a magyar–roma vegyes párkapcsolatból származók 47,1%-át magyarként regisztrálták, míg 10 évvel később a magyar részvételű vegyes párkapcsolatokból származó (ahol a pár nem szlovák) 0–14 évesek esetén ez az érték 50,6% volt.

(falu–város dichotómia), a szülők iskolai végzettsége, a nem magyar társ etnikai hovatartozása. Ezek alapján elmondható, hogy nagyobb valószínűséggel regisztrálnak magyarként egy vegyes párkapcsolatból származó gyereket, ha a magyar etnikai tömb magyar többségű, kisméretű településén (falu) lakik, ha az anyja magyar, ha a szülők alacsony iskolai végzettségűek, és ha a nem magyar szülő nem szlovák.²³ Ezek a dimenziók tökéletesen leírják egyrészt az etnikai hierarchiát, másrészt azt, hogy a magyar etnicitás sok szempontból hátrányos társadalmi-gazdasági-társadalmi helyzetű párosul. A 2021-es népszámlálásból hasonló részletességű adatokkal egyelőre nem rendelkezünk, mindössze az tudható, hogy változatlanul számít a magyar szülő neme: azokban a szlovák–magyar párkapcsolatokban, ahol az anya magyar, ott a gyerekek 30,1%-át regisztrálták magyarként, míg fordított esetben mindössze 16,2%-ot.²⁴

Nem meglepő módon a fenti aszimmetriák nem csak a magyarok esetében érvényesek. A 2021-es népszámlálás alapján a szlovák–ruszin vegyes párkapcsolatból származók 21,1%-a, a szlovák–cseh utódok 4,9%, míg a szlovák–roma családból származók 38,8%-a vallja magát első helyen az adott kisebbségi csoporthoz tartozónak. Minél kisebb létszámú, minél dekoncentráltabb elhelyezkedésű tehát egy csoport, annál kisebb lesz esetükben az etnikai átörökítés mértéke. A mintát mindössze a roma népesség töri meg. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy – ellentétben a többi csoporttal, ahol a befogadás a meghatározó minta – az ő esetükben a társadalmi elutasítás, diszkrimináció és kizárás vezet oda, hogy ez az arány ilyen magas.²⁵

A településszerkezet etnikai különbségei

A társadalmi-gazdasági pozíciók nem függetlenek egy adott csoport területi elhelyezkedésétől (pl. centrum–periféria), településszerkezeti jellemzőitől (pl. falu–város). A településszerkezeten belül kiemelkedően fontos az urbanizáltság, illetve kimondottan a nagyvárosokban lakók arányának vizsgálata. A (nagy)városok mint a szolgáltatások széles körét, illetve (általában) a legdiverzebb foglalkozási, iskoláztatási lehetőségeket és legmagasabb jövedelmeket kínáló helyek népességkoncentrációjuknál fogva a gazdaság és az innováció csomópontjai. Népegységvonzó képességüknek köszönhetően a városok kitüntetett szerepet

23 Šprocha, 2019. A családszerkezet etnikai sajátosságai, i.m. 75–79.

24 2011-ben az összes (tehát nem csak a szlovák–magyar) vegyes párkapcsolatra ismertek az adatok, amelyek szerint magyar anya esetén a vonatkozó érték 27,3%, magyar apa esetén 18,3% (Šprocha, 2019. A családszerkezet etnikai sajátosságai, i.m. 78.).

25 Vö. Ladányi János – Szelényi Iván. Az etnikai besorolás objektivitásáról. In: Horváth Ágota – Landau Edit – Szalai Júlia (szerk.): *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok*. Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó: Budapest, 2000. 203–209.

játszottak a nemzetállamok etnikai homogenizációs törekvéseiben is. Mindez meglátszik a többségi/kisebbségi etnikai csoportok urbanizáltságán is. Ez még akkor is igaz, hogy ha a 20. század jellemző migrációs útja, a falu→város irány a 21. században részben megváltozott, és a szuburbanizáció révén immár a város→falú is egy rendkívül fontos mobilitási irány, leginkább a nagyvárosok környezetében.²⁶ Tovább nehezíti az időbeni átalakulás pontos nyomon követését a városok körének átalakulása, amely gyakran olyan települések várossá válásával jár, amelyek nem rendelkeznek a városi funkciók egy részével. Mindettől függetlenül azonban még mindig sokat elárul a városiak aránya adott etnikai csoport településszerkezetéről, valamint az országos pozíciójáról.

Az ezredforduló óta eltelt időszakban Szlovákiában enyhén csökkent a városban élők aránya – összefüggésben a már említett szuburbanizációs folyamattal. Az általános mintázatot követi lényegében az összes főbb etnikai csoport is, amiben szerepet játszik az is, hogy az ismeretlen nemzetiségűek felülreprezentáltak a városokban. A csökkenő tendenciától lényegében függetlenül a szlovák népesség urbanizáltsági foka jelentősen magasabb a többi autochton etnikai csoportnál. Különösen érdekes, hogy a magyar népességben belül a városiak aránya napjainkban már a 40%-ot sem éri el, ami még a viszonylag gyengén urbanizált Északkelet-Szlovákiában koncentrálódó ruszin népesség vonatkozó értékétől is jelentősen elmarad. Történeti távlatban tekintve pedig sokat mondó, hogy a 40% alatti érték még a magyarok 1910-es – a jelenlegi városhálózatra számolt – városodottságától (44%) is elmarad. Utóbbi persze jelentősen meghaladta a szlovák népesség (25%) vagy éppen az össznépesség (33%) korabeli értékét (2. táblázat). Ezek alapján megállapítható, hogy a városiak aránya meglehetősen jó mutatója az etnikai rétegződésnek.

Év	Összes		Szlovák		Magyar		Cigány		Ruszin	
	falú	város	falú	város	falú	város	falú	város	falú	város
1910*	82,2	17,8	91,7	8,3	70,3	29,7	..	..	99,0	1,0
1910**	66,7	33,3	75,4	24,6	55,8	44,2	..	..	96,8	3,2
2001	43,6	56,4	41,9	58,1	60,0	40,0	56,8	43,2	50,2	49,8
2011	45,3	54,7	45,0	55,0	61,7	38,3	65,0	35,0	51,7	48,3
2021	46,8	53,2	46,5	53,5	62,1	37,9	70,1	29,9	53,2	46,8

*A korabeli városhálózatra számítva; **A jelenlegi városhálózatra számítva

2. táblázat: A városiak aránya Szlovákia főbb autochton nemzetiségei körében, 1910–2021
Forrás: magyar és szlovák népszámlálási adatok alapján a szerző számítása

26 Pl. Pregi Lóránt: A belső migráció hatása az etnikai szerkezet átalakulására Dél-Szlovákiában. *Kisebbségi Szemle*, 2023. 8 (3). 71–97.; Šveda, Martin – Výboštok, Ján – Gurňák, Daniel: *Atlas suburbanizácie Bratislavy*. Geografický ústav SAV: Bratislava, 2021.

A magyar lakosságot napjainkban jellemző alacsony urbanizáltsági érték két dologról mindenképpen árulkodik. Egyrészt azokról a makroszintű társadalmi-gazdasági folyamatokról, amelyek Szlovákiában az elmúlt száz évben lejátszódtak, és ezeket jelentős részben az erőforrások tudatos, Dél-Szlovákián kívüli allokációja határozta meg.²⁷ Ennek eredményeként – a nyelvhatármenti nagyobb városokat, Pozsonyt, Kassát és Nyitrát leszámítva – a dél-szlovákiai urbanizáció mértéke, valamint ezzel összefüggésben a városi jogállás megszerzése elmaradt a magyarlakta településterületen kívülitől. Másrészt viszont árulkodik arról a – mikroszinten, azaz az egyének szintjén is jól érzékelhető – etnikai aszimmetriáról, amelyek eredményeként a városok az asszimiláció kiemelt helyszínei lettek, ahol a magyarság számbelileg is jobban zsugorodik az átlagnál, összefüggésben természetesen az alacsonyabb koncentrációjukkal, helyi arányukkal.

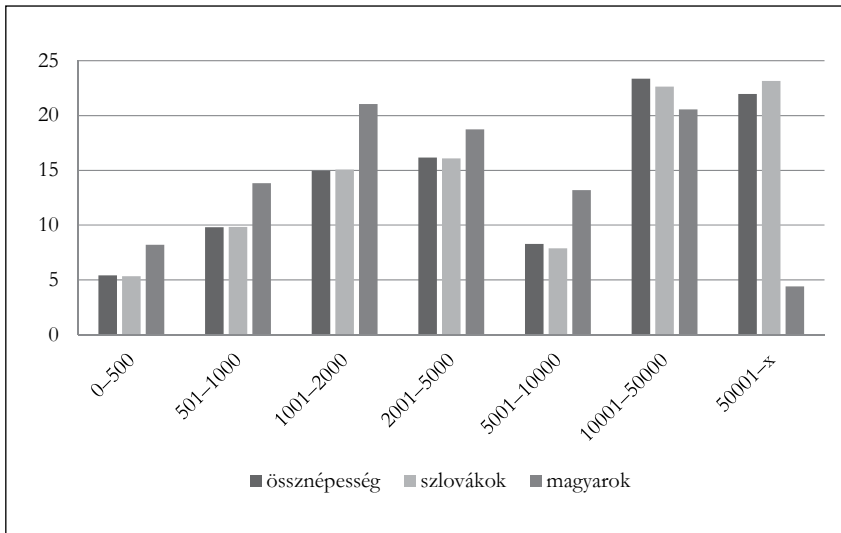
Fontos kiemelnünk, hogy a vázolt aszimmetriák bár általános jellemzői térségünk nemzetállamainak, a Kárpát-medencei magyar kisebbségeket tekintve Szlovákiában a legfeltűnőbb az arányok ilyen mértékű átfordulása, illetve a különbség mértéke. Bár a 20. század elején, magyar uralom alatt minden régióban (Kárpátalján, Erdélyben és a Vajdaságban is) a magyarok városodottsága jóval magasabb volt, mint a mai tituláris etnikai csoportoké, a többi régióban jelenleg lényegében megegyezik a városlakók aránya a magyar, illetve a többségi népeiségeken belül.²⁸

Ha településnagyság szerint is megvizsgáljuk a magyarok megoszlását, akkor további információkhoz juthatunk. A 2. ábrán jól látható, hogy a szlovák (és az ország teljes) lakosságához képest a magyarok felülreprezentáltak a 10 ezer főnél kisebb településeken, enyhén alulreprezentáltak a kis- és középvárosoknak megfelelő 10–50 ezer fős kategóriában, és rendkívül alulreprezentáltak az 50 ezer főt meghaladó lakosságú nagyvárosokban. Tehát a magyarok nem pusztán a városokban, hanem kimondottan a településhierarchia legmagasabb fokain a leginkább alulreprezentáltak. Mindez a 2001 óta eltelt időszakban érdemben nem változott, bár főként a szuburbanizációnak köszönhetően 20 év alatt a 2000–10 000 fős települések népszerúsége nőtt leginkább (mind a magyarok, mind a szlovákok körében), míg a kisméretű (<1000 fő) falvak, illetve a nagyvárosok részesedése jelentősen csökkent.

---

27 Demeter, Gábor: Estimating Regional Inequalities in the Carpathian Basin – Historical Origins and Recent Outcomes (1880–2010). *Regional Statistics*, 2020. 10 (1). 23–59.; Papp István – Péntes János – Demeter Gábor: A közlekedési hálózatok és a komplex területi fejlettség időbeli összehasonlító vizsgálata a történelmi Magyarország példáján. *Területi Statisztika*, 2021. 61 (4). 445–465.

28 Tátrai, 2023. Az etnikai rétegződési rendszerek, i.m. 49.

2. ábra: Az össznépesség, a szlovákok és a magyarok megoszlása településnagyság szerint, 2021 (%)
Forrás: a 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

A településszerkezet vizsgálatokor a településnagyság mellett fontos indikátor az egyes etnikai csoportok koncentrátsága, azaz a települési etnikai aránya, amely hatással van a demográfiai pozíciókra is, és amihez ráadásul nyelvhasználati jogok is kötődnek. Míg Szlovákiát korábban – főként a második világháborút megelőzően – általánosságban az éles nyelvhatárok, és ennek megfelelően a viszonylag homogén etnikai összetételű települések jellemezték, addig napjainkra ez gyökeresen megváltozott. A nemzetiesítő politikák (pl. kolonizáció, lakosságcsere, reszlovakizáció, a különböző nyelvi/oktatási jogszűkítések), valamint az ennek nyomán felerősödő asszimilációs folyamatok eredményeként az egykor viszonylag homogén magyar (és ruszin) településterület egy jelentős része napjainkra vegyessé vált.²⁹

A 2021-es népszámlálás nemzetiségi adatai szerint Szlovákiában a kisebbségi etnikai tömbök jelentősen erodálódtak: a ruszinok esetében a saját többségű településen élők aránya a 2011-es 13%-ról 2%-ra zuhant.³⁰ Hasonló folyamat a magyaroknál is megfigyelhető,

29 Farkas György: A nemzetiségi megoszlás térszerkezete vegyes lakosságú régiókban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2000. 2 (2). 109–124.; Horbulák Zsolt – Demeter Gábor: A szlovákiai magyar közösség létszáma és területi mintázata a 2021. évi népszámlálás alapján. *Területi Statisztika*, 2023. 63 (2). 207–233.; Kocsis Károly: *Szlovákia mai területének etnikai térképe*. MTA Földrajztudományi Kutató Intézet – Akadémiai Kisebbségkutató Műhely: Budapest, 2000.; Pregi, 2023. A belső migráció hatása, i.m.

30 Bár Szlovákiában a magyarokon és a ruszinokon kívül a romáknak is vannak 50%-nál magasabb arányban lakott településeik, a számuk fluktuációja, a roma etnikai önbevallás hektikussága miatt a településterületük vizsgálata a népszámlálás alapján teljességgel félrevezető lenne.

bár nem elsősorban a magyar többségű településen élők aránya csökkent (74–73%), hanem inkább az erős magyar többségű (>80%) településeken élőké (27→23%). Hosszú távon azonban még feltűnőbb a változás, hiszen 2001-ben még a magyarok 38%-a élt ilyen településeken, így e kategóriában a magyarok száma megfeleződött (3. táblázat). Ezzel összhangban 20 év alatt a leghomogénebb magyar többségű (>90% az ismert nemzetiségű lakossághoz viszonyítva) települések száma drasztikusan, 108-ról 19-re csökkent. Mindennek ellenpontjaként a szórványnak számító kategóriákban (aminek határát jelen esetben 25%-nál húzom meg) mind a magyarok, mind a ruszinok aránya jelentősen nőtt az elmúlt tíz évben (12→15%, illetve 61→71%). Ezen értékek azt mutatják, hogy Szlovákiában az autochton, saját településterülettel rendelkező kisebbségeket a dekoncentráció – avagy más megközelítésben: szórványosodás – jellemzi, amelynek mértéke természetesen területileg egyenlőtlen.

A magyarok települési aránya (%)	Magyarok száma (fő)			Magyarok megoszlása (%)		
	2001	2011	2021	2001	2011	2021
0–10	38 897	33 238	34 448	7,5	7,2	8,2
10–25	20 315	21 839	26 775	3,9	4,8	6,3
25–50	65 102	63 538	52 979	12,5	13,9	12,6
50–80	197 472	216 907	210 924	37,9	47,3	50,0
80–100	198 742	122 945	96 939	38,2	26,8	23,0
Összesen	520 528	458 467	422 065	100	100	100

3. táblázat: A magyarok száma, megoszlása, változása a magyarok aránya szerint képezett településcsoportokban, 2001–2021

Forrás: a 2001-es, 2011-es és 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján a szerző számítása

A településszerkezeti vizsgálatok lezárásaként érdemes egy pillantást vetni az eddig vizsgált két dimenzió (településnagyság, települési etnikai arány) keresztmetszetére. A 2021-es népszámlálás alapján a leghomogénebb (>75%) magyar többségű településeken élők 77%-a falvakban (pontosabban 5000 főnél kisebb településeken) lakik. Így nem meglepő, hogy a szórványhelyzetű (a magyarok aránya 25% alatt) településeken élő magyarok 70%-ának pedig a 10 ezer főnél népesebb városok adnak otthont. Mindez azt is jelenti, hogy a magyarok többnyire a falusias, periférikus területeken élnek többségben, míg a településhierarchián felfelé egyre csökkenő arányban vannak jelen, ami egyértelmű társadalmi-gazdasági hátrányt jelent. A 2001-hez viszonyított változások vizsgálata is ezt támasztja alá. A 4. táblázat bal felső felében az értékek növekedést, jobb alsó felében csökkenést mutatnak. Ez azt

jelzi, hogy a magyarok száma nőtt a szlovákiai magyar közösség szempontjából kedvezőtlen településtípusokon (kisebb méretű, a magyarok alacsonyabb helyi arányával jellemezhető helységeken), míg – településmérettől függetlenül – csökkent minden relatíve homogén magyarlakta településen, valamint a nagyobb, tízezer főt meghaladó városokban (különösen ott, ahol a magyarok aránya meghaladta a 25%-ot).

Településnagyság (fő)	Magyarok aránya az ismert nemzetiségűeken belül (%)				
	0–25	25–50	50–75	75–100	Összesen
0–500	156,5	144,1	113,4	60,4	81,1
501–1000	138,9	97,6	108,9	58,6	75,6
1001–2000	162,5	101,8	126,5	65,7	85,8
2001–5000	192,5	119,0	123,8	59,0	93,2
5001–10000	151,5	149,1	99,4	58,7	93,0
10001–50000	122,5	43,9	54,1	88,8	70,1
50001–x	65,5	-	-	-	65,5
Összesen	103,4	81,4	97,2	64,5	81,1

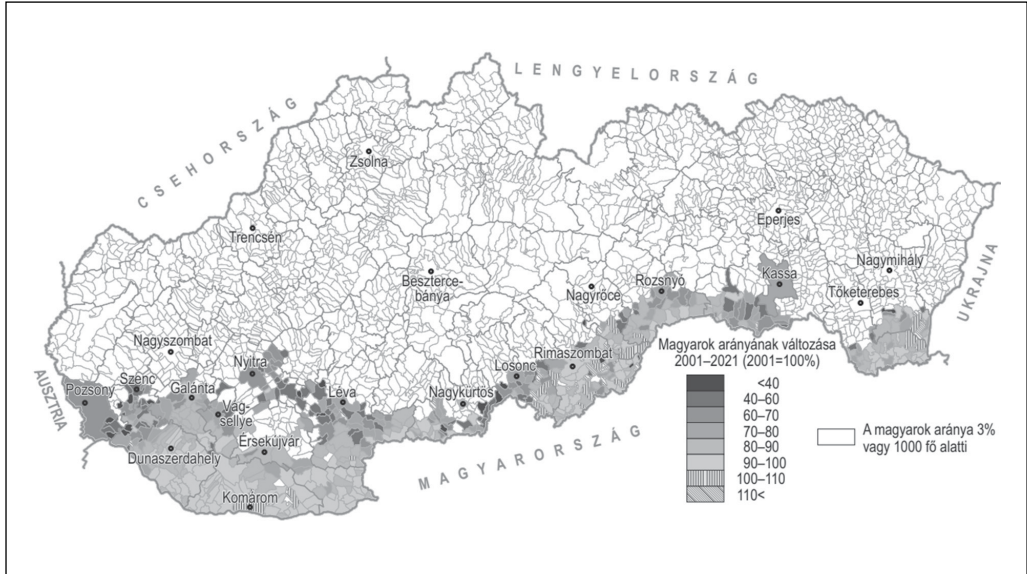
4. táblázat: A magyarok számának változása a településméret, illetve a magyarok helyi aránya szerint képzett településkategóriákban, 2001–2021 (2001 = 100%)

Forrás: a 2001-es és 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján a szerző számítása

A folyamat mozgatórugói – az általánosnak mondható természetes fogyáson túl – jelentős részben kapcsolódnak a településszerkezeti jellemzőkhöz, különösképp a tömb–szórvány és a falu–város dichotómiához. Egyrészt megfigyelhető az asszimiláció hatása, amely már évtizedek óta a magyar közösség fogyásának legfőbb tényezője.³¹ Elsősorban az asszimilációnak köszönhetően a magyar településterület peremén (főként a Nyitrai, a Lévai, a Kassa-környéki járások területén, valamint a Nagykürtösi és Losonci járások határán elkeskenyedő magyar nyelvterületén) a magyarok arányának csökkenése jóval felülmúlja a tömb belsejében regisztrált értékeket. Az asszimilációhoz társul a szuburbanizáció hatása, amely főként a Felső-Csallóközben okozta az etnikai arányok látványos eltolódását

31 Tátrai Patrik: A demográfiai asszimiláció számszerűsítésének lehetőségei a szlovákiai magyarok 2021-es népszámlálási adatai példáján. *Kisebbségi Szemle*, 2023. 8 (3). 35–69.

az elmúlt évtizedben,³² de Kassa³³ és Nyitra³⁴ környékén is szerepet játszanak a magyarok demográfiai pozícióinak erodálásában. A harmadik tényező pedig a roma identifikáció fluktuációja és ehhez kapcsolódóan a magas termékenységük kérdésköre, amelynek eredményeként (főként Gömörben) a magyar nemzetiségűek száma helyenként látványosan növekszik (3. ábra).

3. ábra: A magyarok arányának változása 2001 és 2021 között (%)

Forrás: a 2001-es és 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

A társadalmi-gazdasági pozíciók indikátorai

A társadalmi pozíciók egyik legfontosabb indikátora a népesség legmagasabb iskolai végzettsége, amely régiókban jellemzően összhangban van a jövedelmi viszonyokkal és a társadalmi-gazdasági státusszal is. A korábbi kutatásokból tudható, hogy a kisebbségi magyarok iskolai végzettsége a Kárpát-medencében mindenütt elmarad a tituláris nemzetiségétől.³⁵ A szlovákiai magyarok esetében is ez volt a helyzet,³⁶ ami érdemben a 2021-es

32 Balizs Dániel: Lokális konfliktusok és közösségi stratégiák a pozsonyi agglomeráció magyarlakta településeiben. *Kisebbségi Szemle*, 2023. 8 (4). 71–90.

33 Novotný, Ladislav – Pregi, Lóránt: Changes in Ethnic Structure of Population in the Light of Recent Trends of Migration and Natural Reproduction. *Geographica Pannonica*, 2015. 19 (4). 194–211.

34 Repaská, Gabriela: Sociálne dôsledky suburbanizácie v suburbánnej zóne mesta Nitra v období rokov 1998 – 2009. *Geographia Cassoviensis*, 2013. 7 (1). 122–136.

35 Papp Z. Attila: A Kárpát-medencei kisebbségi magyar felsőoktatás kihívásai. *Felsőoktatási Műhely*, 2010. 4 (3). 79–92.

36 Gyurgyík, 2004. A szlovákiai magyarság, i.m. 160.

népszámlálás eredményei szerint sem változott. A főbb autochton kisebbségeket vizsgálva – egyáltalán nem meglepő módon – a roma népesség helyzete a legkedvezőtlenebb, akik körében a legfeljebb alapfokú végzettségűek aránya 77%. Az össznépességhez képest a magyarok felülreprezentáltak az alsó szegmensekben és alulreprezentáltak a felsőfokú végzettségűek között, tehát végzettségi mutatóik meglehetősen kedvezőtlenek. Ez összhangban van a magyarok település- és foglalkozási szerkezetével, hiszen szignifikánsan nagyobb hányaduk él falvakban és dolgozik a primer szektorban (mezőgazdaságban), mint a szlovákoknak. Ami viszont nagyon meglepő, hogy a ruszin népesség iskolázottsága még a szlovákokét is jelentősen meghaladja (5. táblázat). Ez – együtt a viszonylag magas fokú urbanizáltságukkal – azonban nem feltétlenül azt mutatja, hogy a Szlovákia északkeleti periferiáján élő ruszinok esete kivétel lenne az etnikai–hatalmi egyenlőtlenségek rendszerében. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a ruszin népesség asszimilációja olyan nagymértékű volt az elmúlt száz évben, hogy a napjainkban viszonylag kis létszámú közösség (egy részének) etnikai identifikációját már inkább a szimbolikus etnicitás elméleti keretében lehet értelmezni.³⁷ Azaz a ruszinok folyamatos etnikai–nyelvi asszimilációja mellett a magasabb státuszú/végzettségű ruszin gyökerű népesség egy része ismét ruszinnak vallja magát annak ellenére is, hogy a mindennapokban nem vagy alig kapcsolódnak a kisebbségi kultúrához, intézményrendszerhez.

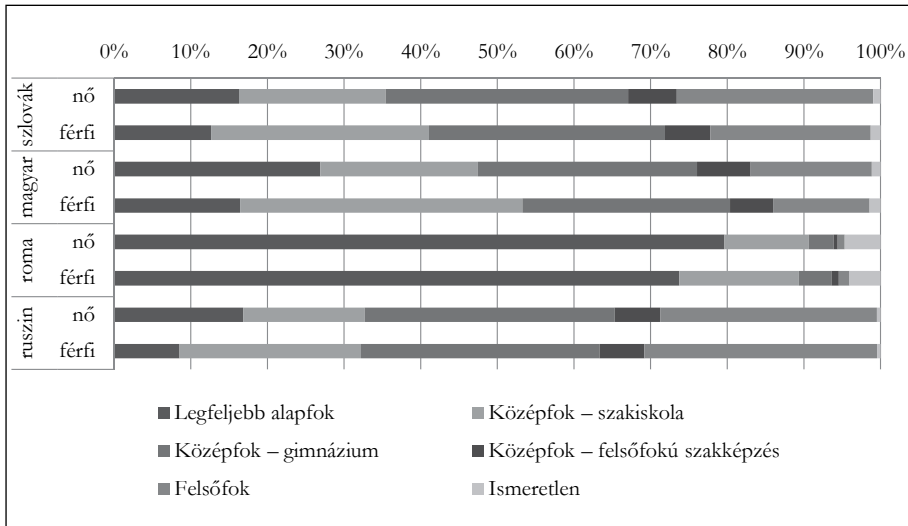
37 Gans, Herbert: Symbolic ethnicity: The future of ethnic groups and cultures in America. *Ethnic and Racial Studies*, 1979. 2 (1). 1–20.

Legmagasabb iskolai végzettség	Szlovák		Magyar		Roma		Ruszin		Össznépesség	
	szám	arány	szám	arány	szám	arány	szám	arány	szám	arány
Alapfok vagy iskolai végzettség nélkül	561 961	14,6	81 688	21,9	33 297	76,7	2 740	12,6	679 686	15,8
Középfok – szakiskola	909 965	23,6	105 497	28,3	5 784	13,3	4 332	19,9	1 025 578	23,9
Középfok – gimnázium	1 205 873	31,2	103 994	27,9	1 627	3,7	6 940	31,8	1 318 434	30,7
Középfok – felsőfokú szakképzés	237 571	6,2	23 587	6,3	333	0,8	1 282	5,9	262 773	6,1
Felsőfok	902 150	23,4	53 191	14,3	503	1,2	6 398	29,4	962 242	22,4
Ismeretlen	42 935	1,1	4 764	1,3	1 890	4,4	102	0,5	49 691	1,2
Összesen	3 860 455	100	372 721	100	43 434	100	21 794	100	4 298 404	100

5. táblázat: A legmagasabb iskolai végzettség a 15+ éves népesség körében főbb etnikai csoportonként, 2021
 Forrás: a 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján a szerző számítása

Nemek szerinti bontásban vizsgálva megállapítható, hogy hasonlóan a Kárpát-medence régióinak többségéhez, a nők felülreprezentáltak mind a legmagasabb, mind a legalacsonyabb iskolai végzettségűek között, lényegében etnikumtól függetlenül.³⁸ A magyarok (és a ruszinok) esetében különösen feltűnő a nők felülreprezentáltsága a legfeljebb alapfokú végzettségűek körében (4. ábra). A jelenség hátterében egyrészt a falusi társadalmak jellemzője áll, ahol korábban a nők taníttatása, iskolázottsága jelentősen elmaradt a férfiakétól, és amely napjainkban főképp az idősebb generációk sajátossága. A magyarok körében például a 45 év feletti korcsoportok azok, ahol – a korrallal egyre növekvő mértékben – a nők részese-
sedése magasabb a legfeljebb alapfokú végzettségűek között, mint a férfiaké. Másrészt az a – Kárpát-medencében az elmúlt időszakban már általános – jelenség figyelhető meg, hogy a főiskolát, egyetemet végzetek között több nő található, mint férfi.³⁹ Ez azonban nem jelenti szükségszerűen a nők jobb induló helyzetét a munkaerőpiacon, hiszen sok helyen jellemző a horizontális szegregáció, azaz a nők alulreprezentáltsága egyes – versenyképe-
sebb – szakokon, területeken (pl. számítástechnika).⁴⁰

4. ábra: A legmagasabb iskolai végzettség a 15+ éves népesség körében nemek és főbb etnikai csoportok szerint, 2021 (%)

Forrás: a 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

- 38 Mindössze a romák esetében figyelhető meg, hogy a felsőfokú végzettségűeken belül a férfiak aránya magasabb, tükrözve a roma népesség társadalmi folyamatainak időbeli megkérdésességét a többi csoporthoz képest.
- 39 Varga Júlia: A női–férfi iskolázottsági különbségek átalakulása. In: Fazekas Károly – Szabó-Morvai Ágnes (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök 2017*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet: Budapest, 2018. 97–102.
- 40 Lendák-Kabók Karolina: A gender és az etnikum hatása az etnikai kisebbségi nők lehetőségeire Szerbia felsőoktatási rendszerében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2021. 23 (1). 117–135.

A nemi különbségek mellett érdemes megvizsgálni a korcsoportos különbségeket is. Általánosságban véve elmondható, hogy a kor előrehaladtával csökken a felsőfokú és nő a legfeljebb alacsonyfokú végzettségűek aránya. A folyamat hátterében elsősorban a felsőoktatás elmúlt évtizedekben megfigyelhető tömegesedése áll.

A felsőfokú végzettségűek arányában ugyanakkor továbbra is fennáll egy jelentős különbség a magyar és a többségi népesség között, és ez a hátrány az idő előrehaladtával is csak mérsékelten csökkent (6. táblázat). Ugyanakkor az eredmények értelmezését valamelyest nehezíti, hogy az ismeretlen nemzetiségűek körében enyhén felülreprezentáltak a felsőfokú végzettségűek. További meglepő eredmény, hogy dacára a felsőfokú végzettségűek meredeken emelkedő – bár az elmúlt évtizedben lassuló – számának és arányának, a roma népesség körében arányuk még csökkent is. Ez, akárcsak a ruszinok esetében, szintén az etnikai identifikáció kérdéskörére hívja fel a figyelmet, mégpedig arra, hogy a cigányság ingadozó száma mögött nem valós demográfiai folyamatok állnak: 2021-ben a roma sztereotípiáknak megfelelő (marginalizált, alacsonyabb végzettségű) népesség nagyobb arányban vallotta magát romának.

Nemzetiség		1970	1980	1991	2001	2011	2021
Szlovák		3,2	5,5	8,2	10,3	17,3	23,4
Magyar		1,4	2,2	3,6	5,4	10,0	14,3
Roma		..	..	..	..	1,6	1,2
Ruszin		..	..	..	..	20,7	29,4
Összesen		3,2	5,3	7,7	9,8	16,4	22,4
Változás az előző időponthoz képest (előző időpont = 100%)	szlovákok		193,1	158,2	138,3	168,4	140,9
	magyarok		170,5	169,5	144,2	168,4	133,5
A szlovák és magyar felsőfokú képzettségűek arányának hányadosa		2,4	2,5	2,2	1,9	1,7	1,6

6. táblázat: A felsőfokú végzettségűek aránya a 15+ éves népesség körében főbb etnikai csoportonként, 1970–2021 (%)

Forrás: (cseh)szlovák népszámlálási adatok, 1970 és 2001 között Gyurgyík, 2006.
A szlovákiai magyarság, i.m. nyomán

A szlovákok és magyarok között megfigyelhető különbségek tehát tartósak: azonban mivel a szlovákok felülreprezentáltak a városokban, ahol jellemzően magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya, ezért érdemes területi bontásban is megvizsgálni az adatokat. Ezáltal kiderülhet, hogy ha figyelembe vesszük a településszerkezeti különbségeket, akkor is fennállnak-e a különbségek. A következőkben tehát a dél-szlovákiai járásokra és a felsőfokú végzettségűekre fókuszálva igyekszem bemutatni az etnikai csoportok közötti iskolázottsági különbségeket.

Az eredmények alátámasztják, hogy a település népességszáma szoros összefüggésben van a felsőfokú végzettségűek arányával, ennek megfelelően főként a nagyobb városokban magas az utóbbiak aránya. Bár a falu–város dichotómia jelentős magyarázóerővel bír, a felerősödő szuburbanizáció miatt a nagyobb városok környékén (Szenci járás, Dunaszerdahelyi járás, Nyitrai járás, Kassa-vidéki járás) is magas értékekkel találkozhatunk – főként a szlovák népesség esetén, érzékeltetve a szuburbanizációban résztvevők etnikai összetételét (7. táblázat). A felsőfokú végzettségűek aránya összefüggésben van az országon belüli gazdasági különbségekkel és ezek következményeivel, mint például a fiatalabb korosztályok kelet→nyugat irányú (szelektív) migrációjával, aminek következtében a gazdasági magtér-ségek és perifériák közötti iskolázottsági különbségek állandósulnak.⁴¹ A magyar népesség esetében mindez azt jelenti, hogy a nyelvterületük nyugati felében (a képzeletbeli határt a Lévai és Nagykürtösi járás között meghúzva, azonban a kiugró értékeket produkáló nagyvárosok, Pozsony és Kassa értékeit nem számítva) a felsőfokú végzettségűek aránya 14,1%, míg keleti felében ugyanez 11%. A szlovákok (23,4 vs. 16,4%) illetve az össznépesség (19,5 vs. 14,5%) esetében a kelet–nyugati különbségek még kirívóbbak. Mivel a magyar népesség esetében a legalacsonyabb értékek éppen azon járásokhoz köthetők, ahol a romák aránya a legmagasabb a magukat magyarnak vallókon belül (Rimaszombati, Losonci),⁴² ezért nem tűnik alaptalannak az a feltételezés, hogy a jelentős kelet–nyugati különbség háttérében az alacsony iskolázottságú roma népesség jelenléte is szerepet játszik.

41 Pregi, 2023. A belső migráció hatása, i.m.

42 Harrach Gábor: A felvidéki magyarsághoz kötődő identitáscsoportok jellemzői. *Kisebbségi Szemle*, 2023. 8 (4). 37–70.

Járás	Magyarok, 2021		Szlovákok, 2021		Össznépesség, 2021		Magyarok, 2011, %	Szlovákok, 2011, %	Össznépesség, 2011, %
	száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya			
Pozsony	3 499	33,0	157 833	46,0	173 848	43,3	23,6	34,4	34,1
Dunaszerdahelyi	11 159	14,8	5 426	21,8	17 227	16,2	10,1	16,2	11,9
Galántai	3 144	11,9	9 002	17,7	12 462	15,3	7,7	13,3	11,8
Kassa-vidéki	1 337	14,8	14 045	16,8	15 876	15,5	10,1	11,4	13,7
Kassa	1 906	36,4	55 538	33,6	60 920	31,2	28,3	25,4	22,1
Komáromi	7 640	13,9	4 393	17,4	12 449	14,2	10,1	13,4	10,7
Vágsellyei	1 760	13,6	5 163	18,3	7 108	16,1	9,1	14,2	12,4
Lévai	2 697	12,7	12 689	18,8	15 856	16,6	8,8	14,0	13,8
Losonci	1 478	10,4	6 988	17,3	8 713	14,6	8,3	13,7	15,1
Nagymihályi	1 257	13,2	13 447	18,4	15 241	16,8	10,0	14,6	16,2
Nyitrai	1 142	17,8	34 269	27,3	36 718	26,2	12,3	20,3	19,3
Érsekújvári	5 646	14,2	13 915	19,2	20 114	16,8	9,7	14,0	11,8
Nagyrócei	680	11,0	3 016	13,4	3 788	11,9	7,7	11,1	9,2
Rimaszombati	2 224	8,8	5 132	14,8	7 549	11,4	7,1	12,1	11,2
Rozsnyói	1 466	12,1	5 196	15,9	6 859	13,9	7,9	12,7	12,3
Szenci	1 446	18,3	22 117	35,7	24 870	32,8	11,6	25,9	26,0
Töketerbesi	2 350	10,8	9 206	16,4	11 831	13,8	7,3	12,9	10,3
Nagykürtösi	941	11,5	3 463	13,2	4 520	12,5	6,6	10,2	8,7
Szlovákia összesen	53 191	14,3	902 150	23,4	962 242	22,4	10,0	17,3	16,4

7. táblázat: A felsőfokú végzettségűek aránya a 15+ éves népesség körében főbb etnikai csoportonként a dél-szlovákiai járásokban, 2011–2021 (%)

Forrás: a 2011-es és 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján a szerző számítása

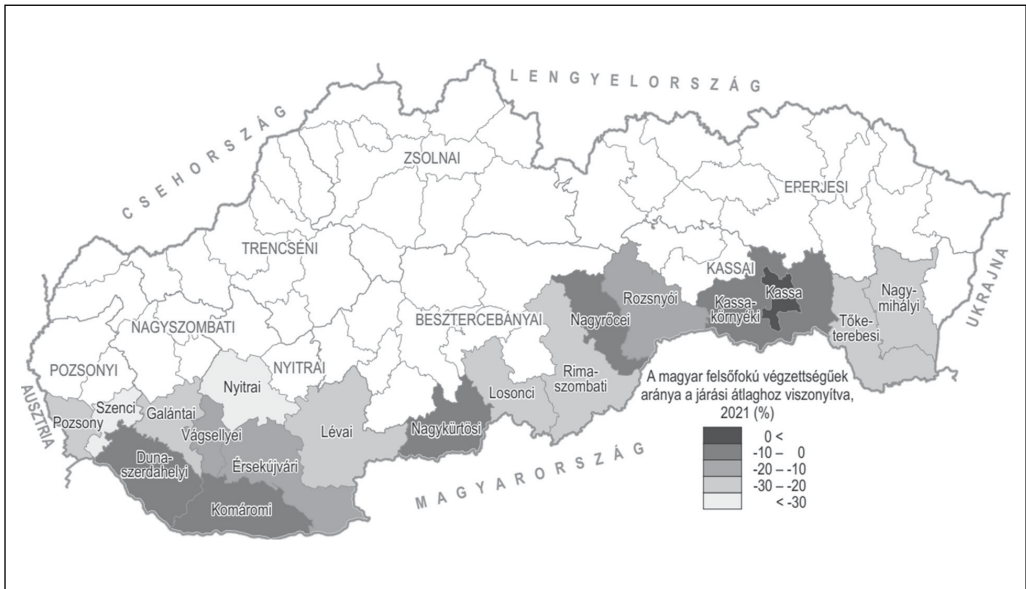
Ugyanakkor a regionális, illetve falu–város különbségtől függetlenül fennállnak az iskolázottság etnikai különbségei, azaz a felsőfokú végzettségűek aránya a magyarok között szinte mindenütt elmarad a vonatkozó szlovák értékektől.⁴³ A különbség mértéke azonban széles skálán mozog. Általánosságban úgy tűnik, hogy a magyarok járási aránya is hatással van rá, hiszen mind 2011-ben, mind 2021-ben a legkisebb különbséget mutató járások között ott találjuk a magyar tömbterületeket leginkább fedő Komáromi, Dunaszerdahelyi és Érsekújvári járást. Ugyanakkor szintén kicsi a különbség egyes szórványosodó vagy alacsony magyar létszámmal jellemezhető járásokban (Nagykürtösi, Kassa-vidéki, Nagyrőcei járás), ami inkább e térségek periférikus jellegére hívja fel a figyelmet, ahol a magyar–szlovák etnikai törésvonal a térség egészének helyzetéhez képest kevésbé jelentős.⁴⁴ Ezzel szemben a legnagyobb különbséget 2021-ben a magyar településterület peremén elhelyezkedő, nagyobb város (vagy fővárosi agglomeráció) adatait tartalmazó járásokban (Szenci, Nyitrai) regisztrálták (5. ábra). 2011 és 2021 között a relatív pozícióján leginkább a Rozsnyói, a Kassa-vidéki, a Nagykürtösi, és a Losonci járás javított, míg a Tőketerebesi, a Nyitrai és az Érsekújvári rontott.

Összességében a felsőfokú végzettségűek vizsgálata alapján egyértelmű, hogy a magyarok legmagasabb iskolai végzettsége járási szinten is számottevően elmarad az átlagtól. Ez értelmezésem szerint két dolgot jelenthet: egyrészt a magyarok eleve hátrányosabb pozícióját, amely bár valamelyest csökkent az elmúlt évtizedekben, de a hátrány generációkon keresztül tovább öröklődik. Másrészt valószínűleg szerepet játszhatnak az asszimilációs folyamatok. A 2011-es népszámlálásból tudjuk, hogy az etnikai átörökítés és a legmagasabb iskolai végzettség fordítottan arányos,⁴⁵ azaz éppen a legmagasabb végzettségűek körében lehet a legmagasabb az asszimiláció, amely visszahat a magyarok iskolázottsági szerkezetére is. Ezek mellett még két tényezőt érdemes megemlíteni: az erőteljes szuburbanizációs folyamatok meglete lokálisan jelentősen növeli a magyarok iskolázottsági hátrányát, míg a magukat magyarnak valló romák magas száma csökkenti a magyarok iskolázottsági szintjét.

43 Az egyetlen kivétel Kassa városa, ahol már 2011-ben is magasabb volt a magyarok értéke, azonban a jelenség okára a rendelkezésre álló adatokból következtetni nem lehet.

44 Továbbá szerepet játszhat még a roma népesség önidentifikációja, mivel pl. a Kassa-vidéki járásban jelentős részük szlováknak vallja magát, ezáltal némileg csökkenhetett a szlovák népesség iskolázottsági mutatója.

45 Šprocha, 2019. A családszerkezet, i.m. 79.

5. ábra: A magyar felsőfokú végzettségűek aránya a járási átlaghoz viszonyítva, 2021
Forrás: a 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

Az iskolázottság mellett a társadalmi-gazdasági státusz legfontosabb jellemzői a *gazdasági típusú mutatók*. A 2021-es szlovák népszámlálásból három fajta gazdasági adat nyerhető ki: egyrészt a jelenlegi gazdasági aktivitásra vonatkozók (pl. dolgozik, tanul, nyugdíjas, stb.), másrészt a munkaerőpiaci státusz (alkalmazott vagy vállalkozó), harmadrészt az alkalmazottak foglalkozási csoportjainak ISCO-08 struktúra szerinti megoszlása. Elemzésünk szempontjából mindegyik kategória fontos adatokkal szolgálhat az etnikai különbségekről, azonban nincs egy olyan mutató, ami képes lenne magába sűríteni minden fontosabb aspektust. A következőkben ezért részletesebben két mutatót, a munkanélküliségi rátát, illetve a foglalkoztatottakon belül a foglalkozási főcsoportok megoszlását fogom vizsgálni, jelezve ezen mutatók előnyeit és korlátait.

Szlovákiában a gazdaságilag aktív népesség aránya a rendszerváltást követően átlépte az 50%-ot, és azóta 51% körül mozog. Az elmúlt évtizedekben jellemzően mind a szlovák, mind a magyar népesség aktivitási rátája átlag feletti volt, amiben részben a demográfiai tényezők játszottak szerepet (pl. a magyaroknál a gyerekkorúak arányának csökkenése), részben gazdasági szükségszerűségek (pl. dolgozó nyugdíjasok arányának növekedése). Az aktivitási ráta etnikai különbségei azonban – a cigányságot leszámítva – nem jelentősek, és elsősorban a demográfiai különbségekből fakadnak. Így például a nem dolgozó nyugdíjasok aránya 2021-ben a szlovákoknál 20%, a magyaroknál 25%, a ruszinoknál 30% – összefüggésben utóbbi két csoport jelentős elöregedésével. Ugyanakkor a cigányság esetében

nem csak a teljesen eltérő korszerkezet okozza a rendkívül alacsony gazdasági aktivitásukat, hanem a hátrányos társadalmi összetétel is (pl. 20%-uk háztartásbeli). Az adatok azonban ismét csak arra hívják fel a figyelmet, hogy 2021-ben a roma etnikai önidentifikáció együtt járt a marginalizáltsággal, az alacsony társadalmi-gazdasági státusszal, és a magasabb státuszúak igyekeztek elkerülni a roma stigmát: míg 2011-ben a romák aktivitási rátája 43,4% volt, addig 2021-ben mindössze 29,5% (8. táblázat).

	2021					2011				
	Szlovák	Magyar	Cigány	Ruszin	Összesen	Szlovák	Magyar	Cigány	Ruszin	Összesen
Aktivitási ráta	53,0	51,7	29,5	52,6	51,1	53,0	52,6	43,4	47,6	50,9
Munkanélküliségi ráta	7,7	10,3	52,0	7,4	8,3	14,9	21,2	76,5	14,4	16,1
Nem dolgozó nyugdíjasok aránya	19,4	24,8	7,5	30,4	19,4	20,6	25,0	6,8	35,1	19,7
Háztartásbeliek aránya	5,5	6,6	18,8	3,9	5,6	0,4	0,7	1,9	0,2	0,5
Alkalmazottak aránya	78,1	77,5	71,3	71,8	77,7	81,4	83,8	69,8	81,9	78,3
Vállalkozók aránya	13,2	13,6	17,5	17,1	13,7	14,5	15,0	8,3	18,9	14,1

8. táblázat: A gazdasági aktivitás főbb mutatói etnikai csoportonként, 2011–2021 (%)
Forrás: a 2011-es és 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján a szerző számítása

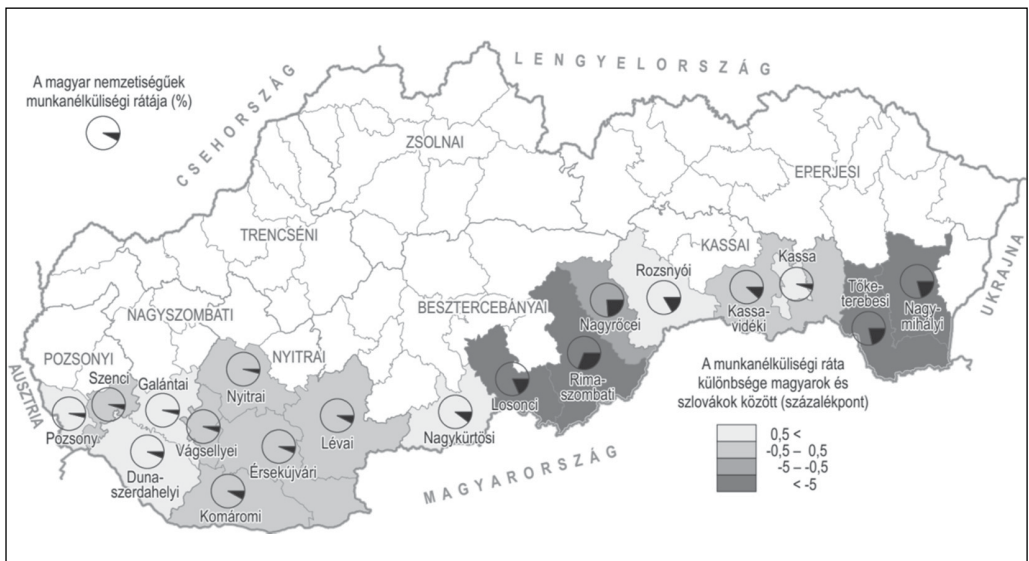
A népszámlálásokon rögzített munkanélküliségi ráta ugyanakkor már jelentősebb etnikai különbségeket takar. A legfeltűnőbb természetesen a romák körében regisztrált kiugróan magas arány (2011: 76%; 2021: 52%), de magyar–szlovák viszonylatban is megfigyelhető legalább 3 százalékpontos különbség az elmúlt három népszámláláson,⁴⁶ amely akár abból is fakadhat, hogy a magyarlakta területek Szlovákia fejletlenebb, magas munkanélküliséggel jellemezhető részei közé tartoznak. Ennek vizsgálatához járasonként is elemzem

⁴⁶ A népszámlálási munkanélküliségi adatok ugyanakkor longitudinális elemzésre kevésbé alkalmasak, mivel nagyságukat jelentősen befolyásolják a konjunktúrák (a 2011-es adatokat például a gazdasági válság), illetve a kategóriák közötti átjárás: feltűnő például, hogy a 2011-es adatokban a magas munkanélküliségi adatok mellett alacsony a háztartásbeliek aránya, míg 2021-ben a munkanélküliség megfelelőjével párhuzamosan kiugró mértékben nőtt a háztartásbeliek aránya.

az adatokat, bár fontos leszögezni, hogy még így sem lehet teljes mértékben következtetni a szlovákok és magyarok közti – területi hátrány nélkül számolt – aszimmetriára, mivel a dél-szlovákiai járásokon belül is igaz az, hogy a szlovákok felülreprezentáltak a városokban, amelyek jellemzően a jobb gazdasági érvényesülés lehetőségét kínálják.

A dél-szlovákiai járásokra szűkítve a fókuszot azt láthatjuk, hogy a magyarok munkanélküliségi rátája átlag feletti, de már csak 2 százalékponttal marad el a szlovákok értékétől, igazolva, hogy a régió fejlettsége elmarad a szlovákiai átlagtól. Az igazán meglepő kép azonban járásonként kibontva tárul elénk. Ugyanis a dél-szlovákiai járások nagy részében a magyarok munkanélküliségi rátája kedvezőbb, vagy megegyezik a szlovák lakosság értékével. Viszont egyes járásokban (növekvő sorrendben a Losonci, Nagymihályi, Töketeremesi és a Rimaszombati járásokban) hatalmas, 6–16 százalékpontos különbség alakult ki (6. ábra). És ezek a járások éppen azok, ahol a magukat magyarnak (is) vallókon belül a romák a legnagyobb arányban vannak jelen.⁴⁷ Mindez viszont azt is jelenti, hogy a munkanélküliségi statisztikákból kirajzolódó etnikai különbségeket elsősorban nem magyar–szlovák relációban kell értelmezni, hanem a roma–nem roma különbségnek a magyar statisztikai kategórián belüli kivetüléseként. A munkanélküliségben tehát az etnikai törésvonalak fontosak, de nem általánosságban a kisebbségek és a tituláris csoport, hanem kimondottan a cigányok és nem cigányok között.

6. ábra: A munkanélküliségi ráta különbségei magyarok és szlovákok között a dél-szlovákiai járásokban, 2021-ben

Forrás: a 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

47 Ld. Harrach, 2023. A felvidéki magyarsághoz, i.m.

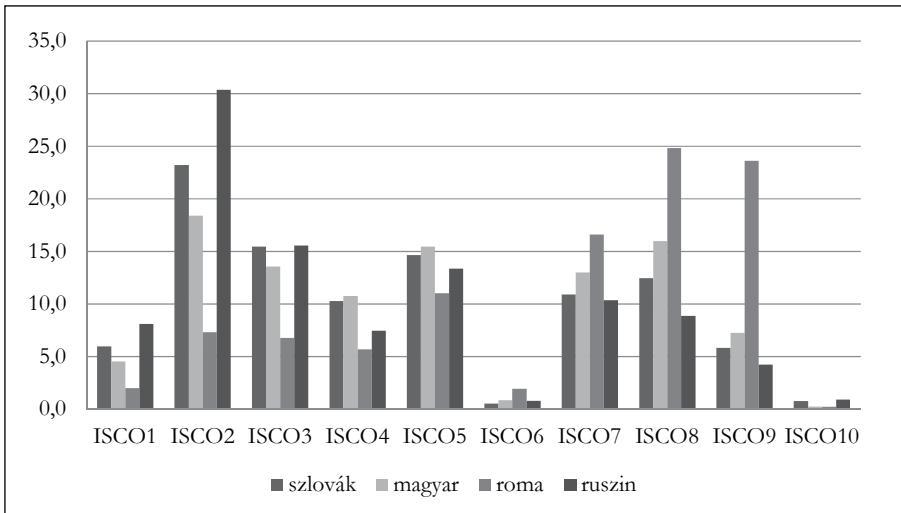
Az aktív népességen belüli státuszkülönbségek mérésére elvileg alkalmas lehetne az alkalmazottak és vállalkozók megkülönböztetése, feltételezve, hogy a vállalkozók magasabb státuszúak, de régóta tudható, hogy régióinkban a vállalkozók egy része kényszervállalkozó vagy bújtatott munkaviszonyt takar, így messzemenő következtetést a vonatkozó, 8. táblázatban közölt főbb adatokból nem lehet levonni. Annál inkább az alkalmazottak foglalkozási megoszlásából. Bár az alkalmazottak a teljes népességnek csak bő harmadát adják, mégis az ő foglalkozási megoszlásuk segítségével igen jól megragadhatjuk az egyes alcsoportok (jelen esetben etnikai csoportok) státuszbeli különbségeit.

A foglalkozási csoportokat a már említett 10 főcsoportból álló ISCO-08 rendszerbe sorolja a 2021-es szlovákiai népszámlálás is. Jellemzően az első két kategóriát⁴⁸ azonosítják a magasabb státuszúakkal, míg a skála végén található az alacsony státuszú munkák. Az iskolai végzettség és a foglalkozási főcsoportok keresztáblái is alátámasztják ezen felosztás jogosultságát, hiszen az ISCO1 és 2-ben dolgozók többsége (a magyarok esetében 58, ill. 71%-a) felsőfokú végzettségű, míg az ISCO-skálán felfelé haladva egyre csökken az iskolai végzettség. Kivételt a 10-es csoport jelent (fegyveres szervek foglalkozásai), amely nem illeszthető be egyértelműen e kontinuumba, éppen ezért a státusz szempontjából nem vizsgálom. Ugyanakkor a 10-es csoportban megfigyelhető etnikai aránytalanságok, a kisebbségek, különösképp a magyarok és romák rendkívüli alulreprezentáltsága (az országos átlag mindössze harmada) jól mutatja a nemzetállami logikát, az erőszakos szervezetek rekrutációjának etnikai hátterét, az etnikai kisebbségek szekuritizációját (biztonságiasítását).⁴⁹

A foglalkozási főcsoportokat megvizsgálva ugyanúgy szembeötlők az etnikai aszimmetriák, mint az iskolázottság, a településszerkezet vagy a demográfia terén. A magyar nemzetiségűek a szlovákokhoz (és az összlakossághoz) képest alulreprezentáltak a magasabb státuszú foglalkozásokban, és felülreprezentáltak a skála másik felén. Ez kevésbé meglepő, hiszen a magyarok például a tituláris nemzetiségeknél nagyobb arányban dolgoznak a mezőgazdaságban – összhangban falusiasabb településszerkezetükkel és átlagosan alacsonyabb iskolai végzettségükkel. Ami viszont némileg meglepő, hogy a ruszin népesség még a szlovákoknál is kedvezőbb jellemzőkkel bír, továbbá részvételük a 10-es csoportban (fegyveres erők) még a szlovákokénál is enyhén magasabb. A másik végpontot a roma népesség jelenti; az ő esetükben a 7. ábrán látható megoszlási görbe is teljesen eltér a többi etnikai csoporttól – kedvezőtlen irányba.

48 (1) Gazdasági, igazgatási, érdekképviseleti vezetők, törvényhozók, illetve (2) felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások.

49 A szekuritizáció elméletéről bővebben ld. Máté-Tóth András – Szilárdi Réka: Szekuritizáció és vallás Kelet-Közép-Európában. *Regio*, 2022. 32 (1). 26–43.

7. ábra: A foglalkoztatottak megoszlása foglalkozási főcsoportok szerint a főbb etnikai csoportok körében, 2021 (%)⁵⁰

Forrás: a 2021-es szlovák népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

Ha a foglalkozási főcsoportok megoszlásának időbeni dinamikájára vagyunk kíváncsiak, nem vagyunk egyszerű helyzetben, mivel a kategorizálás népszámlálásról népszámlálásra változik, így a pontos összehasonlítás nem lehetséges. Azt azonban tudjuk, hogy 2001-ben a magas státuszúak között (vezető és irányító alkalmazottak; értelmiségiek) a magyarok részesedése (10,8%) elmaradt a szlovákokétól (13,8%).⁵¹ A különbség mértéke 2001 és 2021 között lényegében változatlan. Hasonló változatlanságról árulkodik, ha a 2021-es ISCO-főcsoportokat korosztályos bontásban vizsgáljuk. Érdemi munkaerőpiaci átrendeződés esetén a magyarok és szlovákok közötti különbség eltérne a fiatalabb és idősebb generációk között. Azonban nem ez a helyzet: a magyarok és szlovákok közötti különbség mértéke viszonylag stabil (vagy legalábbis nem mutat tendenciaszerű változást). Kivételt jelent az ISCO4-es csoport,⁵² ahol a magyarok a szlovákokhoz képest egyre inkább felülreprezentáltak, illetve az ISCO5,⁵³ ahol a korábban jelentősen felülreprezentált magyarok a fiatalabbak között már átlag körüli részesedésűek. Összességében azonban nem látszik az, hogy a magyarok és szlovákok közötti státuszkülönbség csökkenne. A fentieknél valamivel árnyaltabb kép derülne ki a területi bontású adatokból, azonban a foglalkozási főcsoportok nemzetiségenkénti létszámadatai csak kerületi szinten érhetőek el, amiből érdemi következtetéseket nem lehet levonni.

50 A szlovákiai átlag kategóriánként legfeljebb 0,2 százalékponttal tér csak el a szlovákok értékétől, így a diagramon nem jelenítettem meg.

51 Gyurgyík, 2006. A szlovákiai magyarság, i.m.

52 Irodai és ügyviteli (ügyfélkapcsolati) jellegű foglalkozások.

53 Kereskedelmi és szolgáltatási foglalkozások.

Az eddig vizsgált tényezők következményeként is értelmezhetjük a magyar és többségi népesség között kialakuló jövedelmi különbségeket. A régiókban elsősorban Erdélyre vonatkozóan jól dokumentáltak az etnikai alapú jövedelmi egyenlőtlenségek,⁵⁴ Szlovákiában azonban erről keveset tudunk, főleg mivel a vonatkozó statisztikák sem etnikai, sem részletes területi bontásban nem elérhetők. Az NSKI 2018-as felmérésében ugyanakkor azt írják, hogy „a Felvidéken nem észleltünk számottevő különbséget a magyarok és szlovákok átlagbérei között.”⁵⁵ Ezen meglepő adat – amely nincs összhangban a helyi tapasztalatokkal – inkább a magyarokra és a teljes népességre vonatkozó adatok gyűjtésének módszertani különbségére vezethető vissza, mintsem a tényleges helyzetre, annál is inkább, mivel a szakirodalomból ismert települési szintű jövedelmi helyzet egyértelműen azt mutatja, hogy a magyarlakta térségek (kiemelten a Komáromtól Tornaljáig húzódó határmenti sáv) az alsó jövedelmi decilisekbe tartoznak.⁵⁶ A területi mintázat alapján nemcsak a magyarok által lakott perifériákon, hanem a roma lakosság által magasabb arányban lakott térségekben is alacsony jövedelem realizálódik. Mindez összhangban van a területi fejlettségi vizsgálatokból kirajzolódó képpel is.⁵⁷ Azt azonban empirikus adatok híján nem tudjuk biztosan, hogy a magyarok alacsonyabb jövedelme „pusztán” arra vezethető-e vissza, hogy a magyarok felülreprezentáltak a fejletlenebb térségekben, továbbá alacsonyabb az iskolai végzettségük. Erdélyi példák alapján a jövedelmi hátrány részben az etnicitáshoz/nyelvhez kapcsolódik,⁵⁸ és bár a szlovákiai kontextus valamelyest eltér, lehetséges, hogy ezen tényezők itt is szerepet játszanak.

Konklúzió

A 2021-es szlovákiai népszámlálásra alapozott vizsgálat megmutatta, hogy a társadalmi pozíciók és etnikai rétegződési rendszerek a hatalmi viszonyokba ágyazottan működnek. Szlovákia esetében is kimutatható, hogy a tituláris nemzetiség tagjai kedvezőbb helyzetben voltak és vannak a többi etnikai csoportnál. Ez a különbség társadalmi-gazdasági-politikai korszakokon, változásokon átível, tehát az oka nem időszakos kontextusokban keresendő, hanem ezen nemzetállamok általános logikájában gyökerezik; a nemzetállami

54 Csata Zsombor: Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek Romániában, etnikai metszetben. *Erdélyi Társadalom*, 2017. 15 (1). 81–103.; Kiss, 2014. Etnikai rétegződési rendszer, i.m. 210–215.

55 Csata et al., 2021. A Kárpát-medencei magyarok, i.m. 63.

56 Východník, Ján: Spravodlivá nerovnosť? *Quark: magazín o vede a technike*, 2020. szeptember 23. Letöltés helye: www.quark.sk/spravodлива-nerovnost; letöltés ideje: 2023. 12. 01.

57 Demeter, 2020. Estimating regional inequalities, i.m.; Rusnák, Jaroslav – Korec, Pavol – Plešivčák, Martin: The trade-off between national growth and interregional inequality: Three decades of regional development in Slovakia. *Geografický Časopis*, 2023. 75 (3). 291–311.

58 Csata, 2017. Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek, i.m. 100.

intézményesített aszimmetria alakítja ki azokat a struktúrákat, amelyek fenntartják az etnikai egyenlőtlenségeket. Fontos látni, hogy az élet különböző területei ebben a rendszerben nem elválaszthatók: a bemutatott etnodemográfiai, településszerkezeti és társadalmi-gazdasági pozíciók szorosan együtt mozognak, szoros kölcsönhatásban vannak egymással.

A makroszintű folyamatok mögött azonban fontos mikroszintű konzekvenciák is húzódnak. Az adatok azt sejtetik, hogy a bemutatott pozicionális különbségek újatermelődnek, és ez nem pusztán az örökölt hátrányok továbbvitelével van összefüggésben. A hatalmi aszimmetriák által termelt – a bemutatott indikátorok által jól tükrözött – etnikai hierarchia (és presztízsvizonyok) ugyanis az egyének identifikációs döntését is befolyásolják, amelyek aztán alapjaiban hatnak vissza az adott csoport összetételére. Leegyszerűsítve: az etnikai kisebbségek felfelé irányuló társadalmi mobilitásának egyik csatornája az asszimiláció.

A szlovákok és magyarok közötti aszimmetria mértékét legjobban a vegyes házasságban született gyerekek etnikai identifikációja (avagy másképpen: az intergenerációs asszimiláció) érzékelteti, hiszen ez az a mutató, ahol a tituláris nemzet és a kisebbségi magyar közösségek közti hierarchia- és presztízskülönbség a legtisztábban megnyilvánul. Ezen mutató alapján a Kárpát-medencei magyar kisebbségeket tekintve a szlovákiai magyarokat jellemzi a legkedvezőtlenebb érték,⁵⁹ ami azt is jelenti, hogy szlovákiai kontextusban kulcsfontosságú az etnikai identifikáció és az ezt nagyban meghatározó presztízsvizonyok vizsgálata.

A társadalmi pozíciók és az etnikai identifikáció kölcsönhatása nem csak a magyaroknál, hanem a többi vizsgált csoport esetében is megmutatkozik, bár némileg eltérő módon. A roma népesség esetében az adatokból arra következtethetünk, hogy a 2021-es népszámláláson már egyre inkább csak a marginalizáltabb, szegényebb, a roma sztereotípiáknak jobban megfelelő emberek vallják magukat romának, míg tehetősebb csoportjaik hivatalos kontextusban – amilyen a népszámlálás – nem azonosulnak a stigmatizált, a társadalmi mobilitást korlátozó roma etnicitással. Ettől gyökeresen eltérő a harmadik őshonos, saját településterülettel rendelkező csoport, a ruszinok esete. Figyelembe véve a korszerkezetüket (jelentős előregedés mellett a fiatalabb középgeneráció viszonylag magasabb aránya), a viszonylag kedvező településszerkezetüket, iskolai végzettségüket és foglalkozási mutatóikat az a következtetés adódik, hogy az előregedő, kevésbé asszimilált, hagyományos

59 Romániában 2011-ben a vegyes családokban született gyerekek 34%-át, Vajdaságban 2002-ben 40%-át, Kárpátalján 2001-ben és 2017-ben 53%-át magyarként regisztrálták. Kiss, Tamás: *Assimilation and Boundary Reinforcement: Ethnic Exogamy and Socialization in Ethnically Mixed Families*. In: Kiss, Tamás – Székely, István Gergő – Toró, Tibor – Bárdi, Nándor – Horváth, István (szerk.): *Unequal Accommodation of Minority Rights*. Palgrave Macmillan: New York – London, 2018. 487.; Badis Róbert: *Láttelel a vajdasági magyarok demográfiai helyzetéről*. *Pro Minoritate*, 2012. (3). 27–38.; Tátrai Patrik – Molnár József – Kovály Katalin – Erőss Ágnes: *A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján*. *Kisebbségi Szemle*, 2018. 3 (3). 7–31.

településterületükön élő csoportjaik mellett létezik egy olyan csoportjuk, amely fiatalabb, magasabban kvalifikált, magasabb foglalkozási státuszú, városokban felülreprezentált, és akiknek a ruszin identitását a szimbolikus etnicitás keretében érdemes értelmezni. A ruszinok esetében tehát – előrehaladott asszimilációjuk okán – már megszűntek azok a nemzetállami logikából fakadó kényszerek, amelyek őket egy alacsonyabb társadalmi státuszra predestinálnák, vagy ami miatt bennük a többségi népesség biztonsági kockázatot látna.

A szlovákiai etnikai rétegződési rendszert összességében az aszimmetriák széles skálája jellemzi a romáktól a magyarokon át a ruszinokig, igazodva a presztízviszonyokhoz. Jelen vizsgálat arra hívja fel a figyelmet, hogy Szlovákiában – illetve tágabb térségünk nemzetállamaiban általánosságban is – a mai napig számít az etnikai/nyelvi hovatartozás; komoly egzisztenciális következménye van annak, hogy valaki a privilegizált államalkotó vagy egy kisebbségi közösséghez tartozik-e.